

Magdalena Miśkowiec

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Wydział Geografii i Geologii
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Rozwoju Regionalnego
magda.miskowiec@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1657-7256>

Mechanizmy partycypacyjne oraz cechy partycypacji sąsiedzkiej w rewitalizacji podwórek miejskich w Polsce

Zarys treści: Celem artykułu jest identyfikacja występujących prawidłowości i różnic w stosowanych mechanizmach partycypacyjnych oraz wskazanie i wyjaśnienie wpływu najważniejszych cech partycypacji sąsiedzkiej na osiągnięte efekty rewitalizacji przestrzeni podwórek miejskich. Badania prowadzono z uwzględnieniem 17 lokalizacji podwórek w sześciu miastach Polski. W badaniach wykorzystano głównie metody jakościowe, takie jak wywiady pogłębione oraz wizje studyjne. Wyniki wskazują na takie mechanizmy oraz cechy procesu partycypacji, które przyczyniły się nie tylko do osiągnięcia efektów przestrzenno-funkcjonalnych, ale przede wszystkim społecznych, takich jak integracja i aktywizacja społeczności sąsiedzkiej oraz oddolne przejęcie inicjatywy i odpowiedzialności za przestrzeń wspólną.

Słowa kluczowe: partycypacja, rewitalizacja, podwórko miejskie, mechanizmy partycypacyjne

Wprowadzenie

Jako jedno z rozwiązań rosnących problemów występujących na obszarach zurbanizowanych wskazuje się prowadzenie procesu rewitalizacji. Wcześniejsze doświadczenia rewitalizacyjne w Polsce były głównie związane z dużymi projektami inwestycyjnymi, takimi jak zagospodarowanie przestrzeni publicznych, obszarów atrakcyjnych turystycznie lub terenów poprzemysłowych (Domański, Gwosdz 2010). Początkowo decyzje względem wyboru przedsięwzięć rewitalizacyjnych były podejmowane odgórnie, bez porozumienia z pozostałymi interesariuszami. W efekcie spora część zrealizowanych projektów nie odpowiadała na lokalne potrzeby mieszkańców (Hałat 2010, Donderowicz i in. 2016). Dlatego proces partycypacji społecznej uznaje się za narzędzie służące do właściwego

zidentyfikowania potrzeb i wypracowania rozwiązań spełniających oczekiwania mieszkańców z obszarów rewitalizacji. Zastosowanie partycypacyjnego podejścia umożliwia zyskanie akceptacji i przyjęcie rozwiązań przez mieszkańców dzięki głębszemu zrozumieniu oraz zapewnia zwiększenie poczucia odpowiedzialności za proces planowania projektu i jego wyniki (Ferreira i in. 2020).

W rozważaniach teoretycznych wielu autorów podejmowało się wyjaśniania wpływu szeroko rozumianej partycypacji społecznej na procesy decyzyjne (Arnstein 1969, Innes, Booher 2004, IAPP 2007, Reed i in. 2018). Kilku przystąpiło do stworzenia typologii wykorzystywanych mechanizmów partycypacyjnych (Rowe, Frewer 2005), a także poznania podstawowych cech, kryteriów oraz czynników procesu partycypacji (Rowe, Frewer 2004, Brown, Chin 2013, Miśkowiec, Masierek 2022). Ostatecznie osiągnięte efekty rewitalizacyjne zależą zarówno od szerszego kontekstu obszaru, na którym prowadzone są działania, jak i od cech charakterystycznych dla samych procesów partycypacyjnych (Drazkiewicz i in. 2015). W obecnym podejściu podstawowym efektem realnej partycypacji w procesach przemian przestrzeni miejskich jest już nie tylko włączenie mieszkańców w proces decyzyjny, ale przede wszystkim wypracowanie koprodukcyjnego modelu uczestnictwa w celu ustanowienia zbiorowego upodmiotowienia społeczności lokalnej zdolnej do podejmowania oddolnych inicjatyw i odpowiedzialnej za trwałość wprowadzonych zmian (Rosen, Painter 2019).

Wielu autorów zajmowało się tematyką wpływu partycypacji na rewitalizację obszarów miejskich w doświadczeniach zagranicznych (Parés i in. 2012, Teernstra, Pinkster 2016, Li i in. 2020, Falanga 2020) oraz kilku w doświadczeniach polskich (Donderowicz i in. 2016, Miśkowiec, Gorczyca 2018). Jednak niewiele badań dotyczyło wyjaśnienia prawidłowości procesów partycypacyjnych prowadzonych w skali mikro w ujęciu niewielkich przestrzeni sąsiedzkich w miastach. Równocześnie znacznie mniej uwagi poświęcano podejmowaniu działań rewitalizacyjnych obejmujących niewielkie przestrzenie zamieszkania, które stopniowo podlegały degradacji. Dlatego w artykule uwaga została poświęcona przede wszystkim przemianom odnoszącym się do przestrzeni półpublicznych, sąsiedzkich na przykładzie podwórek miejskich. Interesujące okazało się zidentyfikowanie występujących prawidłowości i różnic w stosowanych mechanizmach partycypacyjnych oraz wyróżnienie najważniejszych cech partycypacji sąsiedzkiej wpływających na osiągnięte efekty rewitalizacji w skali mikro. W pracy postawiono dwa pytania badawcze w odniesieniu do wybranego obszaru badawczego, jakim jest podwórko miejskie:

1. Jakiego rodzaju mechanizmy partycypacyjne są wykorzystywane w rewitalizacji podwórek miejskich?
2. Jakie cechy procesów partycypacyjnych wpływają na efekty rewitalizacji podwórek miejskich?

Partycypacja społeczna w rewitalizacji: mechanizmy oraz główne cechy

Partycypację społeczną uznaje się za narzędzie służące do właściwego zidentyfikowania potrzeb i wypracowania rozwiązań spełniających oczekiwania mieszkańców obszarów zdegradowanych. Jest zagadnieniem często podejmowanym w badaniach naukowych oraz w dyskusjach praktyków (Kotus, Sowada 2017). Wielu autorów odwołuje się do bardzo szerokiej listy różnego rodzaju technik, metod oraz narzędzi partycypacyjnych (Rowe, Frewer 2005, Skanavis i in. 2005, Fung 2006). Rowe i Frewer (2005, s. 251–252) definiują cały zbiór stosowanych procesów, technik oraz instrumentów, określając je wspólnie jako mechanizmy partycypacyjne. Szacują liczbę wskazywanych w literaturze różnych mechanizmów partycypacyjnych na ponad 100. W badaniach polskich należy wspomnieć o pracy Hałata z 2010 r., w której wykonano analizę ilościową mechanizmów partycypacyjnych wykorzystywanych w Lokalnych Programach Rewitalizacji, przebadanych w 190 wybranych miastach w Polsce. Pod względem mechanizmów informowania samorządy najczęściej korzystały ze strony internetowej miasta (90%), w zakresie mechanizmów konsultowania najczęściej stosowano ankiety (tradycyjne były częściej wykorzystywane niż internetowe) (45%). Biorąc pod uwagę mechanizmy aktywnego uczestnictwa, należy stwierdzić, że zdecydowana większość procesów (83%) uwzględniła realizację projektów w partnerstwie z podmiotem społecznym lub prywatnym oraz otwarte spotkania z mieszkańcami (56%). Docelowo chodzi o doprowadzenie do sytuacji, w której to sami mieszkańcy oddolnie będą zarządzać i współdecydować o funkcjonowaniu podwórka.

Autorzy różnych prac badawczych zadawali sobie pytania odnośnie do poznania cech, które mają wpływ na osiągnięte efekty stosowania partycypacyjnego podejścia (Arvai 2003, Risse 2004). Jedną z ważniejszych cech charakterystycznych dla partycypacji jest przyjęty poziom redystrybucji władzy (Arnstein 1969). W swoim artykule Arnstein zwróciła uwagę na wielowymiarowość zagadnienia, wprowadzając osiem poziomów tak zwanej drabiny partycypacji jako szczebli reprezentujących stopień zaawansowania udziału społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji, zaczynając od manipulacji, a kończąc na kontroli społecznej. Rowe i Frewer (2000) zaproponowali kryteria ewaluacji, wprowadzając podział na kryteria akceptacji: reprezentatywność, niezależność, wczesne zaangażowanie, wpływ i przejrzystość oraz kryteria procesu: dostępność zasobów, definicja zadania, ustrukturyzowane podejmowanie decyzji i efektywność kosztowa. Biorąc pod uwagę szczególnie rodzaj partycypacji określane mianem *community participation*, Butterfoss (2006) formułuje pewne charakterystyczne cechy, takie jak: różnorodność uczestników/organizacji, rekrutacja/utrzymanie nowych członków, rola w koalicji lub jej działaniach, liczba i typ organizowanych wydarzeń, ilość czasu poświęcanego na działania koalicyjne, korzyści i wyzwania związane z uczestnictwem, satysfakcja z pracy lub procesu uczestnictwa oraz równowaga władzy i przywództwa.

Podwórko miejskie jako mikroobszar rewitalizacji

Wobec wieloletnich doświadczeń rewitalizacyjnych skierowanych przede wszystkim na interwencje w zakresie odnowy przestrzeni publicznych w zabytkowych centrach miast obecnie uwagę poświęca się również zaniedbanym przestrzeniom zamieszkania (Sagan, Grabkowska 2012). Poza potrzebami mieszkańców o charakterze lokalowym odnoszącymi się do standardu mieszkań i budynków, występują także potrzeby związane z przestrzenią otaczającą zabudowę mieszkaniową. Powyższa praca koncentruje się na rozważaniach ujęcia działań rewitalizacyjnych prowadzonych w przestrzeniach podwórkowych z uwzględnieniem potencjału partycypacji mieszkańców. Według klasyfikacji urbanistycznej podwórko określane jest jako wnętrze międzyblokowe tworzące przestrzeń przydomową obramowaną kubaturą zabudowy lub jako przestrzeń znajdująca się pomiędzy budynkami mieszkalnymi (Gidlöf-Gunnarsson, Öhrström 2010). Na podstawie przeglądu literatury można stwierdzić, że mniejszą część stanowią badania, w których analizowano aspekty społecznego oddziaływania przestrzeni podwórek miejskich (Jarczewski i in. 2013, Raszka i in. 2014, Krysiński, Banaś 2017). W działaniach rewitalizacyjnych, koncentrując uwagę na przestrzeniach podwórkowych, należy uwzględnić ich specyfikę zarówno pod kątem aspektów przestrzennych, jak i społecznych. Przestrzeń podwórkowa przede wszystkim spełnia swą podstawową funkcję tranzytową służącą codziennemu przemieszczaniu się. Może być również postrzegana jako przedłużenie mieszkania, nadając jej charakter miejsca z funkcją do spędzania czasu wolnego i wypoczynku, indywidualnie lub grupowo z potencjałem do zaistnienia interakcji społecznych. Pod względem cech przestrzenno-społecznych przestrzeń podwórkowa wyróżnia zwłaszcza bliskość przestrzenna, niewielka skala oraz kształtowane stosunki społeczne w formie relacji sąsiedzkich (Kotus 2007). Niestety spora część przypadków podwórek miejskich zatraciła swój pierwotny charakter, przejmując funkcje przestrzeni parkingowej lub miejsca do składowania odpadów. Postępująca degradacja tych przestrzeni w niektórych przypadkach przysłużyła się do kojarzenia ich z miejscem niebezpiecznym, sprzyjającym wandalizmowi, hałasowaniu i rozwojowi innych, nieodpowiednich zachowań społecznych. Rewitalizacja przestrzeni podwórkowych stwarza szansę na wykorzystanie potencjałów o charakterze przestrzenno-funkcjonalnym, sprzyjając rozwojowi wewnątrzmiejskich przestrzeni sąsiedzkich. Mieszkańcy zyskują bliskość dostępu do zieleni, cienia, redukcję hałasu ulicznego, zanieczyszczeń oraz redukcję efektu miejskiej wyspy ciepła (Sim 2019). Dodatkowo projekty społeczne (miękkie) prowadzone w skali mikro mają przede wszystkim na celu odbudowanie podstaw społeczności sąsiedzkiej.

Obszary badań oraz metody badawcze

W artykule doboru studiów przypadku dokonano za pomocą wstępnej kwerendy lokalnych i gminnych programów rewitalizacji oraz programów miejskich dużych miast w Polsce (wśród ośrodków powyżej 100 tys. mieszkańców). O wyborze

ostatecznej liczby miast zdecydowała realizacja projektu podwórkowego na obszarze rewitalizacji oraz obligatoryjność występowania procesu partycypacji społecznej. Skróconą charakterystykę projektów rewitalizacyjnych przedstawiono w tabeli 1. Przy wyborze kierowano się różnorodnością podejść do projektów podwórkowych oraz doświadczeniami rewitalizacyjnymi organizatorów i stosowanymi przez nich mechanizmami partycypacyjnymi. Ostatecznie do analizy studiów przypadków wybrano sześć miast charakteryzujących się zróżnicowaniem pod względem uwarunkowań historycznych, geograficznych, kulturowych oraz demograficznych, zróżnicowaną wielkością ośrodka, położeniem w różnych województwach oraz posiadaniem różnych doświadczeń rewitalizacyjnych (Meyer 2001).

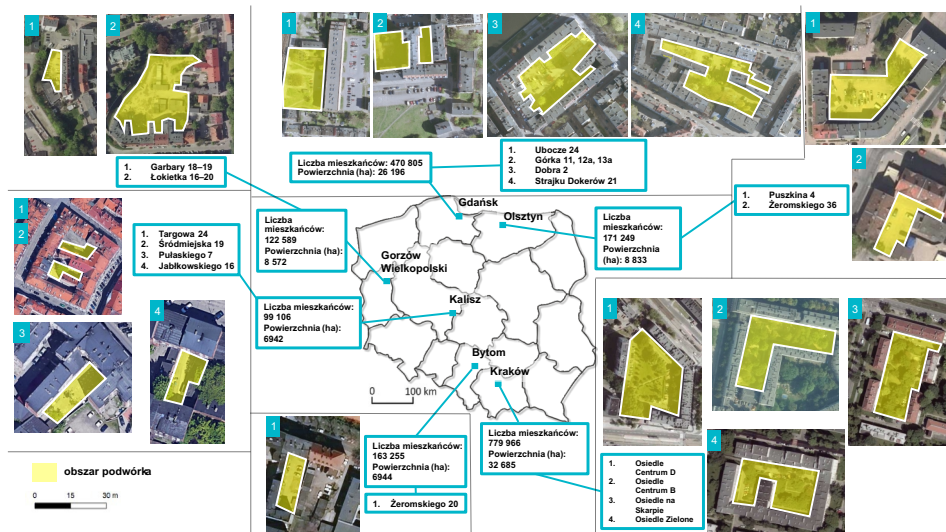
Tabela 1. Charakterystyka projektów podwórkowych wybranych do badań

Nazwa miasta	Nazwa projektu rewitalizacyjnego/ programu miejskiego	Rok uchwalenia programu rewitalizacji	Okres realizacji projektu podwórkowego	Podmiot odpowiedzialny za prowadzenie procesu partycypacyjnego
Kraków	„Spotkajmy się na podwórku”	2016	2018–2021	firmy zewnętrzne
Bytom	Rewitalizacja podobszarów 10, 11, 12, 13 – Bytom Śródmieście i Rozbark: „Program odnowy podwórek w ramach działań pilotażowych”	2017	2017–2018	organizacja pozarządowa
Gorzów Wielkopolski	„Miasto odwraca się ku Kłodawce”	2016	2017–2019	urząd miasta
Olsztyn	„Podwórka z Natury”	2016	2018	organizacja pozarządowa/universytet
Gdańsk	Animacje społeczności lokalnej w przestrzeni dzielnicy w ramach integracji mieszkańców: projekt „Górka dumna z podwórka”, „Podwórko sąsiedzkiej energii”, „Akcja rewitalizacja”, „Orunia rewolucje podwórkowe”	2017	2017–2020	organizacja pozarządowa/universytet
Kalisz	„Wyjdz na podwórko”	2017	2017–2019	organizacja pozarządowa

Źródło: opracowanie własne.

Autorka zdecydowała się na wybór 17 lokalizacji podwórek w sześciu miastach (ryc. 1). Wszystkie analizowane przestrzenie podwórkowe znajdują się na obszarach rewitalizacji oraz są własnością miejską. Podstawowe problemy przestrzenne zdecydowanej większości terenów badań (w Kaliszu, Bytomiu, Olsztynie, Gorzowie Wielkopolskim oraz Gdańsku) dotyczyły zdegradowanych, zaniedbanych przestrzeni podwórkowych pozbawionych zieleni oraz elementów małej architektury, których podstawową funkcją było pierwotnie przede wszystkim

składowanie odpadów lub parkowanie pojazdów. Przestrzenie podwórkowe w Krakowie zawierały elementy zieleni urządzonej, małej architektury oraz były wyposażone w podstawową infrastrukturę. Szerszą charakterystykę przestrzenno-funkcjonalną i demograficzną przestrzeni podwórkowych prezentuje tabela 2.

Ryc. 1. Obszar badań

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych BDL Głównego Urzędu Statystycznego (2020) oraz Openstreetmap.

Artykuł prezentuje wyniki pozyskiwane głównie za pomocą jakościowych metod badawczych. W odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze podjęto próbę identyfikacji mechanizmów partycypacyjnych stosowanych w projektach podwórkowych. Analiza opierała się na kwerendzie dokumentów (programów rewitalizacji, programów miejskich, raportów z konsultacji społecznych), a także na fragmentach wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z przedstawicielami urzędów miast i praktykami prowadzącymi procesy partycypacyjne, stanowiąc część szerszego projektu badawczego.

Aby odpowiedzieć na drugie pytanie badawcze, w okresie od lipca 2019 do kwietnia 2022 r. przeprowadzono 53 wywiady pogłębione, których celem była identyfikacja najważniejszych cech partycypacji wpływających na efekty rewitalizacji podwórek miejskich. Wywiady zostały przeprowadzone dla każdego z wybranych studiów przypadku, z udziałem 14 osób w Krakowie (w tym 10 mieszkańców, 2 przedstawicieli urzędów miejskich, 1 przedstawiciela instytucji kultury, 1 praktyka procesów partycypacyjnych), 8 osób w Bytomiu (2 mieszkańców, 1 przedstawiciela urzędu miejskiego, 1 przedstawiciela instytucji kultury, 4 praktyków procesów partycypacyjnych), 6 osób w Kaliszu (4 mieszkańców, 2 przedstawicieli urzędu miejskiego), 13 osób w Gdańsku (5 mieszkańców, 2 przedstawicieli urzędu miejskiego, 4 praktyków procesów partycypacyjnych,

Tabela 2. Charakterystyka przestrzenno-funkcjonalna i demograficzna przestrzeni podwórkowych objętych rewitalizacją

Nazwa miasta	Adres (nazwa) podwórka	Lokalizacja w skali miasta	Rodzaj zabudowy wielorodzinnej	Powierzchnia podwórka [m ²]	Liczba mieszkańców (2020) ¹	Odsetek kobiet [%]	Odsetek mężczyzn [%]	Odsetek mieszkańców w wieku [%]			
								0-19	20-34	35-54	55+
Kraków	Osiedle Centrum D	poza centrum	Osiedle blokowe	7409	1297	55,60	44,40	14,49	16,42	25,52	43,57
	Osiedle Centrum B			6595	1913	54,70	45,30	15,68	15,58	27,23	41,51
	Osiedle Zielone			4242	1838	53,81	46,19	15,61	17,52	25,90	40,97
Kalisz	Osiedle na Skarpie			4045	2964	55,80	44,20	16,76	19,10	25,51	38,63
	Targowa 24	śródmieście	Kamienice	322	115	53,91	46,09	14,78	18,26	26,96	40,00
	Śródmiejska 19			652							
Gdańsk	Pułaskiego 7	poza centrum		331	529	52,74	47,26	24,95	16,64	27,03	31,38
	Jabłkowskiego 16			178	327	51,98	48,01	26,61	20,80	25,08	27,52
	Ubocze 24	poza centrum	Osiedle blokowe	4397	468	55,77	44,23	27,35	22,65	26,71	23,29
Bytom	Górka 11	śródmieście	Kamienice	1512	259	53,67	46,33	13,13	20,46	31,27	35,14
	Dobra 2			4444	512	52,73	47,27	16,41	17,19	30,27	36,13
	Strajku Dokierów 21	poza centrum		2052	427	48,48	51,52	24,82	17,80	28,34	29,04
	Żeromskiego 20	śródmieście		182	173	44,51	55,49	27,75	20,81	33,53	17,92
Olsztyn	Puszkina 4 (Zaufek Optymistów)	poza centrum		2114	421	54,87	45,13	20,19	18,53	28,50	32,78
	Żeromskiego 36 (Nasze Podwórko)			1046	353	51,56	48,44	19,83	17,28	33,43	29,46
Gorzów	Garbary 18-19	śródmieście		993	197	50,76	49,24	16,24	18,78	27,92	37,06
Wrocławski	Łokietka 16-20			5290	332	51,81	48,19	20,78	19,58	28,61	31,02

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych PESEL z 2020 r. udostępnionej przez Departament Zarządzania Systemami, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Wyniki poszerzonych badań odnoszących się do problematyki rewitalizacji analizowanych podwórek można znaleźć również w artykule (Miśkowiec, Masierek 2022).

¹ Dane demograficzne przyjęte dla całych, wewnętrznych kwartałów ulic, a dla osiedli całość obszaru.

2 naukowców i zaproszonych ekspertów), 7 osób w Olsztynie (4 mieszkańców, 1 przedstawiciela urzędu miejskiego, 1 praktyka procesów partycypacyjnych, 1 naukowiec i zaproszonego eksperta) oraz 5 osób w Gorzowie Wielkopolskim (3 mieszkańców, 2 przedstawicieli urzędu miejskiego).

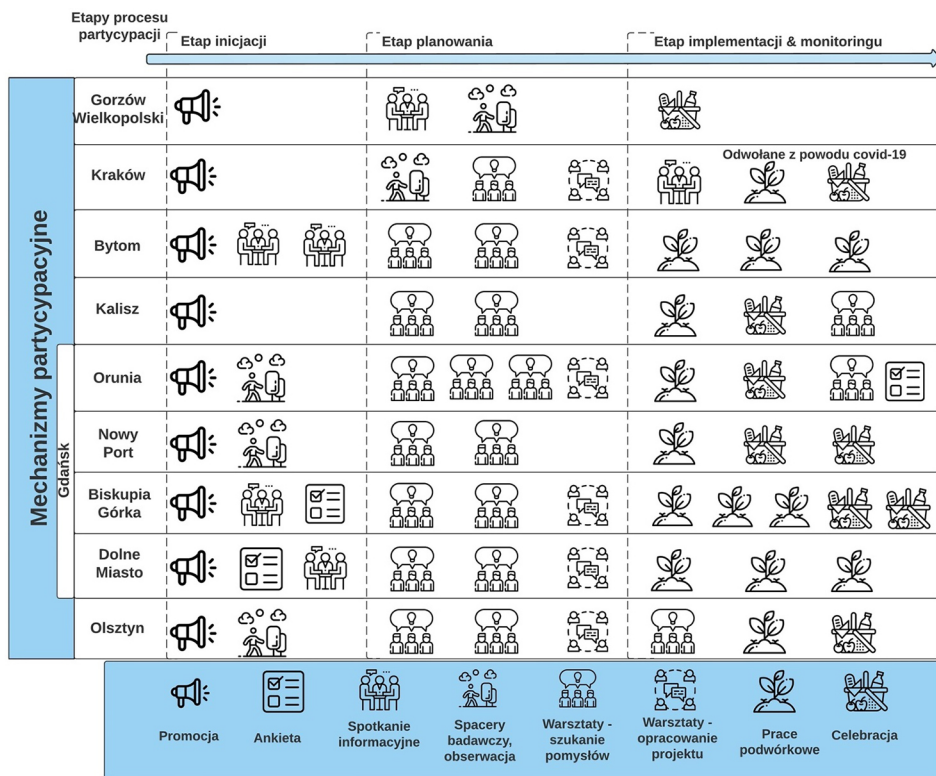
Zdecydowaną większość wywiadów przeprowadzono z uczestnikami w trakcie spotkań na żywo, 5 wywiadów odbyło się za pomocą platformy internetowej, a długość rozmów wynosiła od 60 do 120 min. Wywiady miały charakter częściowo ustrukturyzowany, prowadzony według scenariusza składającego się z 10 pytań otwartych. Wszystkie 53 wywiady zarejestrowano za pomocą nagrań audio, a następnie każdy poddano transkrypcji. Transkrypcje wywiadów i notatki przeanalizowano pod względem treści oraz zakodowano w trakcie analizy w celu zidentyfikowania tematów w zebranych danych (Babbie 2008). Zamierzeniem było poznanie perspektywy różnych interesariuszy aktywnie lub częściowo zaangażowanych w proces partycypacyjny. Jednocześnie dokonywano obserwacji terenowych każdego z wybranych podwórek w celu poznania uwarunkowań przestrzenno-funkcjonalnych, a także potencjałów wdrożonych interwencji rewitalizacyjnych.

Mechanizmy partycypacyjne w rewitalizacji podwórek miejskich

W odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze rycina 2 prezentuje przegląd wykorzystywanych narzędzi, technik i metod partycypacyjnych w podziale na trzy etapy procesu: inicjacji, planowania i projektowania oraz wdrażania i monitoringu.

Etap inicjacji miał na celu przede wszystkim zaproszenie mieszkańców do wspólnego projektowania przestrzeni podwórkowych. Korzystano przy tej okazji głównie z tradycyjnych metod, takich jak plakaty, ogłoszenia na stronie internetowej, ulotki wrzucane do skrzynek pocztowych. Jednak w kilku przypadkach (Bytom, Gdańsk, Olsztyn, Kalisz) przyjęto bardziej bezpośrednią i pogłębioną metodę docierania do mieszkańców z informacją. Wykorzystano metodę „od drzwi do drzwi”, która polega na indywidualnym przejściu od mieszkania do mieszkania i informowaniu każdego mieszkańca o projekcie. Uzupełniającą w przypadku Gdańska, Bytomia i Olsztyna pierwszą próbą zebrania opinii i zidentyfikowania zainteresowań mieszkańców polegała na przeprowadzeniu wstępnej diagnozy za pomocą spotkań informacyjnych, ankiet i badań terenowych uzupełnionych o elementy spaceru badawczego. O ile są to metody wymagające poświęcenia dużo więcej czasu, to pozwalają na osiągnięcie kilku rezultatów przydatnych w realizacji kolejnych etapów procesu, takich jak poznanie mieszkańców, znalezienie lokalnych liderów, wstępna diagnoza opinii i potrzeb, rozpoczęcie budowania obustronnego zaufania oraz identyfikacja osób wykluczonych mogących potrzebować wsparcia (osoby starsze, niepełnosprawne).

Na etapie planowania i projektowania okazało się, że we wszystkich studiach przypadku uczestnictwo odbywało się według podobnej sekwencji, którą realizowano w formie dwóch lub trzech spotkań mających na celu: 1) wstępną ocenę

Ryc. 2. Wykorzystane mechanizmy partycypacyjne w projektach podwórkowej rewitalizacji
 Źródło: opracowanie własne.

potrzeb, 2) priorytetyzację rozwiązań oraz 3) wybór ostatecznej wersji projektu. Zdecydowana większość procesów wykorzystywała tradycyjną formę metod warsztatowych, posługując się mapami, budowaniem makiet obszaru podwórek do zaznaczania występujących problemów oraz projektowaniem wspólnych pomysłów rozwiązań. W kilku przypadkach pojawiło się innowacyjne podejście do wdrażania zmiany przestrzennej. W odniesieniu do Biskupiej Górki (Gdańsk) zastosowano metodę prototypowania urbanistycznego. Jest ona ukierunkowana na przeprowadzenie eksperymentu polegającego na stopniowym wprowadzaniu zmian na danym obszarze z jednoczesnym zbieraniem opinii użytkowników. W przypadku Dolnego Miasta (Gdańsk) na etapie wyboru projektu zorganizowano konkurs z wystawą propozycji projektów realizowanych w zespołach składających się z mieszkańców oraz studentów. Prace wystawiono w przestrzeni podwórka, a mieszkańcy mogli zagłosować na najlepszą koncepcję. Dodatkowo w przypadku Gdańska, Kalisza i Olsztyna faza poszukiwania rozwiązań zawierała ważny element edukacyjny, polegający na zapoznaniu mieszkańców z dobrymi praktykami, szczególnie w zakresie zrównoważonego projektowania. Do realizacji krótkich seminariów zaangażowano naukowców z pobliskich uczelni wyższych, architektów oraz artystów.

Na etapie wdrażania wyraźne okazało się wykorzystywanie takich mechanizmów, które bezpośrednio kształtują zmiany w przestrzeni podwórka. Poza przypadkiem Gorzowa Wielkopolskiego i Krakowa (z wyjątkiem osiedla Na Skarpie), we wszystkich pozostałych projektach prace podwórkowe realizowano przy aktywnym udziale mieszkańców. Sami mieszkańcy byli odpowiedzialni za realizację projektu, w tym wykonanie nasadzeń, sprzątanie i utrzymanie czystości. Charakterystyczne jest również wykorzystanie metod mających na celu celebrowanie osiągniętych efektów poprzez [m.in.](#) organizację wspólnych pikników i koncertów sąsiedzkich. W analizowanym zestawieniu jedynie w przypadku projektu podwórkowego na Oruni (Gdańsk) zastosowano narzędzia ewaluacyjne, zorientowane na zastanowienie się nad tym, czy projekt pozwolił osiągnąć zamierzone cele. Organizacja pozarządowa wykorzystywała autorskie ankiety ewaluacyjne oraz wywiady z mieszkańcami zorientowane na ocenę wyników projektu.

Cechy partycypacji sąsiedzkiej w projektach podwórkowej rewitalizacji

Rola mieszkańca

Na podstawie analizy porównawczej wybranych przykładów projektów podwórkowych można stwierdzić, że jedną z zasadniczych cech różnicujących wybrane procesy partycypacyjne była przyjmowana rola mieszkańców w procesie. Pierwszym z wyróżnionych podejść jest traktowanie mieszkańca jako biernego uczestnika procesu. Jest to perspektywa przyjmowana w tych projektach, w których wprowadzano elementy informowania i konsultacji społecznych angażujących lokalną społeczność w zbieranie występujących problemów i generowanie pomysłów, jednak ostateczna decyzja, wykonanie i utrzymywanie projektu pozostało po stronie urzędu miasta. W takich przypadkach najczęstszym zarzutem ze strony mieszkańców okazywało się poczucie, że niezależnie od wypracowanych partycypacyjnie koncepcji zagospodarowania ostateczna realizacja jest i tak decyzją wyłącznie urzędu. W takich sytuacjach pojawiały się stwierdzenia wśród mieszkańców podkreślające wyczucie pewnej pozorności i zbędności samej partycypacji. Tego rodzaju stosunek do partycypacji jest czasami efektem wieloletnich, negatywnych doświadczeń mieszkańców w udziale w różnych angażujących aktywnościach określanych mianem partycypacyjnych. W ten sposób następuje pewnego rodzaju zmęczenie społeczności w związku z widocznymi ograniczeniami na poziomach wzajemnego zaufania i podejmowania decyzji publicznych, w szczególności biorąc pod uwagę przestrzenie zamieszkania, z którymi niektórzy mieszkańcy mocno się identyfikują:

Takie poczucie, że konsultacje idą swoją drogą, a te pomysły jak to podwórko ma wyglądać już dawno w głowach osób wykonujących powstał i tak właściwie miałam takie poczucie, że nie wiem, po co się te konsultacje odbywają, więc może oprócz

zbierania tych pomysłów warto by było, żeby każdy z nich omówić i powiedzieć, co się stało, że akurat tego pomysłu nie jesteśmy w stanie zrealizować, może to byłoby pomocne. A tak to po prostu odnowili teren w koło, powstała nowa droga, nowe latarnie, czyli właściwie taki standard, do którego właściwie żadne konsultacje społeczne nie były potrzebne [mieszkanca osiedla Centrum D, Kraków].

W niektórych projektach (Olsztyn, Gdańsk, Kalisz, Bytom) przyjęto inną perspektywę roli mieszkańców jako współdecydujących, wdrażających i współodpowiedzialnych partnerów za osiągnięte efekty rewitalizacji. W przypadku Olsztyna to przede wszystkim mieszkańcy byli inicjatorami realizacji projektu, ponieważ w przeciwieństwie do pozostałych obszarów badań to ich oddolne zgłoszenie podwórka w konkursie z odpowiednią argumentacją decydowało o jego ostatecznym wskazaniu do podjęcia rewitalizacji. Następnie grupa sąsiedzka składająca się z lokalnych liderów zgłaszających podwórko zajmowała się poinformowaniem pozostałych sąsiadów o projekcie. Na etapie realizacji sami mieszkańcy wykonywali prace podwórkowe łącznie ze zmianą nawierzchni, wykonaniem nasadzeń, montażem elementów małej architektury oraz tworzeniem ogrodu deszczowego. Aktywne uczestnictwo w wykonywaniu prac podwórkowych jest swego rodzaju odmienną strategią w porównaniu z częstym zarzutem porażki realizacji niektórych zwycięskich projektów w ramach budżetów obywatelskich. Okazuje się, że kiedy mieszkańcy sami przejmą inicjatywę, kontynuując prace podwórkowe na własną rękę, następuje podniesienie zbiorowego poczucia odpowiedzialności. W opiniach rozmówców będących mieszkańcami zaangażowanymi w projekty w Olsztynie oraz Bytomiu podkreślano, że pozostali sąsiedzi nieuczestniczący w projekcie częściej uszanują zagospodarowanie przestrzeni podwórka wykonane przez innych mieszkańców niż przez Urząd Miasta:

Więc jakby dochodzi do tego, że oni przejmują obowiązki jednostek miejskich, co w ogóle w systemie funkcjonowania miasta jest świetne. Bo my już tak patrząc czysto ekonomicznie, odchodzą nam tereny do utrzymania, a jednocześnie mamy pewność, że to jest utrzymane tak jak mieszkańcy sobie tego życzą [przedstawicielka UM w Olsztynie].

Otwartość na wsparcie zewnętrzne

Następną zidentyfikowaną cechą jest otwartość na zapewnienie wsparcia zewnętrznych podmiotów wyspecjalizowanych w prowadzeniu procesów społecznych. Ze strony przedstawicieli urzędu podkreślana była ogromna wartość angażowania zewnętrznych specjalistów. Przede wszystkim wynika to z poprzednich doświadczeń, kiedy często bez udziału neutralnego podmiotu prowadzącego przebieg partycypacji zamieniał się w starcie dwóch opozycyjnych grup. Według rozmówców (urzędników oraz praktyków partycypacji w Krakowie, Bytomiu, Kaliszu, Olsztynie oraz Gdańsku) często jest to spowodowane brakiem zaufania po obu stronach, a to rodzi trudności w zbudowaniu relacji partnerskich

i podejmowaniu wspólnych decyzji. Dlatego tak ważne okazało się zaangażowanie podmiotów zewnętrznych mających doświadczenie w szeroko pojmowanej komunikacji społecznej:

Na pewno nie wszystko powinno robić miasto, w sensie jako urząd, bo zauważyliśmy, że mieszkańcy niechętnie też rozmawiają z urzędnikami. Łatwiej im się pracuje choćby z organizacjami pozarządowymi [...] nie zawsze na spotkaniach przedstawialiśmy się, że jesteśmy z urzędu, ale jak wiedzieli, że jest urzędnik, to się nie chcieli już odzywać i składać propozycji, albo zaczynali właśnie dyskusje od tego, no bo urząd to, a urząd tamto, a nie znowu co my byśmy mogli na tych naszych podwórkach zrobić [przedstawicielka UM w Bytomiu].

Ponieważ projekty dotyczyły obszarów rewitalizacji charakteryzujących się wysokim poziomem degradacji oraz nawarstwieniem problemów społecznych, przedstawiciele urzędu nie mają bardzo często odpowiedniej wiedzy i doświadczenia w zakresie komunikacji z grupą mieszkańców borykających się *m.in.* z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Tematyka podwórek miejskich wkracza w pewien sposób w przestrzeń zamieszkania, a poruszane wątki na spotkaniach dotyczących budowania interakcji społecznych zahaczały o tematykę *m.in.* wychodzenia z kryzysu uzależnień i przemocy domowej. W tego typu przypadkach kluczowe okazywało się przygotowanie podmiotów zewnętrznych w zakresie zapewniania wsparcia psychologicznego, terapeutycznego oraz animacji społecznej. Pozwalało to również na wypracowanie dostosowanych do kontekstu potrzeb i uwarunkowań mechanizmów partycypacyjnych z nastawieniem na nawiązanie relacji, budowanie wzajemnego zaufania i zachęcenie mieszkańców do udziału w projekcie. W ten sposób po stronie przedstawicieli urzędu pozostawało pośredniczenie pomiędzy działaniami praktyków i mieszkańców oraz w przypadku pojawiających się spraw pobocznych zapewnienie pomocy i skierowanie mieszkanki/ńca do odpowiedniej placówki lub instytucji publicznej.

Elastyczność

Elastyczność jest cechą charakterystyczną dla procesów społecznych, która w odróżnieniu od projektów infrastrukturalnych może warunkować indywidualny przebieg procesu w zależności od zaangażowania docelowej grupy społecznej. Elastyczność okazała się potrzebna w partycypacji podwórkowej, ponieważ zaplanowany harmonogram może wymagać modyfikacji na poszczególnych etapach ze względu na różnego rodzaju pojawiające się uwarunkowania *m.in.* konflikt sąsiedzki. W opinii rozmówców (praktyków partycypacji w projektach w Bytomiu) trudnością okazała się niska elastyczność realizacji projektu (z góry ustalone kryteria odnośnie do rodzaju, liczby źródeł informowania mieszkańców, liczby spotkań oraz minimalnej liczby uczestników). W efekcie jeżeli na spotkaniu nie pojawiała się przewidziana liczba mieszkańców, praktycy musieli powtarzać organizację spotkania do skutku. Dodatkową trudność stanowiło wymaganie ustalania miejsca i czasu spotkań na dwa tygodnie wstecz. Organizacja procesów

partycypacyjnych powinna być bardziej spontaniczna [m.in.](#) w odniesieniu do wyboru czasu i miejsca spotkania. Takie ustalenia łatwo ulegały zmianie ze względu na inne wydarzenia planowane w tym obszarze lub niesprzyjające warunki pogodowe. Co więcej, w trakcie procesu okazywało się, że nie będzie potrzebna zakładana na samym początku liczba spotkań, ponieważ udało się w krótszym czasie wypracować z mieszkańcami pewne rozwiązania. Sztywne zapisy organizacyjne nie mają również zastosowania, gdy w trakcie realizacji dochodzi do sytuacji konfliktowej z mieszkańcami i należałoby przeprowadzić więcej spotkań konsultacyjnych niż zakładano. W takiej sytuacji elastyczność może wymagać przedłużenia procesu pracy z mieszkańcami i pozostania organizacji prowadzącej na obszarze przez dłuższy czas. Praktycy partycypacji zwracali uwagę na fakt, że w projektach rewitalizacyjnych zbyt często traktuje się proces partycypacji jako cel do osiągnięcia, a nie narzędzie do wypracowania zakładanych efektów rewitalizacyjnych. Docelowo chodzi o doprowadzenie do sytuacji, w której to sami mieszkańcy odolnie będą zarządzać i współdecydować o funkcjonowaniu podwórka:

Chyba głównym celem partycypacji jest to, żeby włączyć tych mieszkańców, żeby oni coś zrobili, żeby byli włączeni. Jak to nie ma kontynuacji, to jest taka partycypacja dla partycypacji. Partycypacja jest drogą do celu, a w naszych programach jest celem. No to jest, powstaje raport, zebrane są opinie, sugestie no i tyle, kończy się kontakt [praktyk partycypacji, Bytom].

Reprezentatywność

Po pierwsze częstym powodem niskiej frekwencji na spotkaniach partycypacyjnych jest brak czasu po stronie mieszkańców na tego typu dodatkową aktywność w ciągu dnia. Według innych rozmówców (zdecydowana większość udzielających wywiadu mieszkańców, urzędników oraz praktyków) niska frekwencja na tego typu wydarzeniach partycypacyjnych wynika po prostu z ogólnego niskiego poziomu aktywności społecznej. Podwórko, jako przestrzeń półpubliczna, sąsiedzka, pozostająca we własności miasta, może być postrzegane jako niczyje, stąd może pojawiać się brak motywacji mieszkańców do podejmowania inicjatywy. Zwrócono również uwagę, że postępująca degradacja przestrzeni podwórek, która nie podlegała od lat żadnym interwencjom, generuje w mieszkańcach poczucie niemocy i braku nadziei na jakąkolwiek zmianę. Być może z tego powodu część mieszkańców od początku nie zamierza angażować się w projekt. Jak wynika z analizy demograficznej społeczności zamieszkującej najbliższą okolicę podwórek, w większości przypadków najwyższy odsetek mieszkańców stanowią osoby starsze w wieku od 55 lat i więcej. Najmniej reprezentatywną grupą wiekową są dzieci, młodzież i osoby młode (tab. 1). Dla obszarów zdegradowanych szczególnym wyzwaniem okazuje się postępujący proces starzejącego się społeczeństwa, występujące akty przemocy, patologie i problemy uzależnień. Zdegradowana zabudowa mieszkaniowa oraz przestrzeń otoczenia potęguje zjawisko wyuczonej bezradności, oznaczające ciągłą ekspozycję na stresujące doświadczenia i poczucie

braku kontroli nad nimi, co prowadzi do trwałej rezygnacji z wyjścia z tego stanu (reakcji apatycznej). Praktycy partycypacji podkreślali również zauważalne poczucie rezygnacji ze strony mieszkańców, które może wynikać z niezłatwionych i odwlekanych spraw zgłaszanych przez nich do urzędu miasta w przeszłości. Z drugiej strony wskazywano, że niska aktywność mieszkańców może być spowodowana brakiem funkcjonowania lokalnych i zaufanych organizacji społecznych, przejawów oddolnych inicjatyw angażujących o charakterze społecznym i kulturowym oraz mechanizmów wspierających aktywność obywatelską, takich jak budżet obywatelski czy inicjatywa lokalna:

Jeden podstawowy problem to taka nakręcająca się spirala złej jakości przestrzeni, która powoduje poczucie niemocy w mieszkańcach do jej zmiany, w związku z tym ta przestrzeń staje się zdegradowana jeszcze bardziej [architektka, Gdańsk].

W wyniku prowadzonych wywiadów udało się wyróżnić pewne dominujące grupy uczestników spotkań partycypacyjnych, a tym samym odnaleźć pewne grupy, które zostały uznane za nieaktywne. Do grona najbardziej aktywnych grup uczestników podwórkowych projektów rozmówcy zaliczyli lokalnych liderów, aktywistów, właścicieli samochodów, osoby w średnim wieku i starsze oraz młode matki z dziećmi. W przypadku grupy właścicieli samochodów stwierdzono pewną prawidłowość, że bardzo często ta grupa angażuje się najbardziej na samym początku procesu, aby skontrolować przebieg zmian w zakresie mobilności w przestrzeni oraz występujących miejsc parkingowych. Podkreślano, że jeżeli założenia koncepcji zagospodarowania podwórka względem parkowania zostały przez tę konkretną grupę zaakceptowane, to już w kolejne etapy projektu się nie angażowała. Natomiast przebieg koncepcji zmian w kierunku ograniczenia mobilności dla samochodów był najczęstszym punktem zapalnym generującym konflikt. Ponieważ grupy osób starszych oraz młodych matek z dziećmi są najbardziej aktywnymi użytkownikami przestrzeni podwórkowych, te właśnie grupy stawały się najbardziej zaangażowane. Tym samym celem większości projektów przestrzennych było stworzenie placu zabaw oraz małej architektury do wypoczynku. Równie aktywną grupę uczestników reprezentowali mieszkańcy mający doświadczenie aktywistyczne w realizacji różnych inicjatyw obywatelskich. Osoby takie, najczęściej kobiety, naturalnie stawały się lokalnymi liderami projektów podwórkowych i utrzymywały bliski kontakt z przedstawicielem urzędu lub organizacji pozarządowej. Jednocześnie analiza demograficzna wskazuje na to, że na ogół dominującą grupą zamieszkujących okolice mieszkańców według płci są kobiety.

Z drugiej strony rozmówcy (wyraźna większość udzielających wywiadu mieszkańców oraz praktyków) zapytani o wskazanie grup nieaktywnych najczęściej wymieniają młodzież oraz osoby wynajmujące lokale mieszkalne krótkoterminowo. Grupa osób wynajmujących mieszkania na krótki czas może mieć niewielki interes w angażowaniu się w sprawy lokalne, jeśli wziąć pod uwagę krótką perspektywę przebywania w danych miejscu. Bardzo często osoby młode (w wieku szkolnym) są już na tyle samodzielne, że nie wykazują zainteresowania tego typu

projektami. Również trudniej im znaleźć dla siebie miejsce w dyskusji, aby ich opinia została usłyszana w projektach zorientowanych głównie na potrzeby małych dzieci, dorosłych i osób starszych. Z perspektywy innych grup uczestników, przyczyną pominięcia potrzeb młodzieży może być uprzedzenie, że ta grupa najczęściej doprowadza do dewastacji przestrzeni.

Transparentność

Transparentność jest cechą zapewniającą jawność procesu od samego początku do końca dla wszystkich jego uczestników. Jest to kluczowe w celu odejścia od fasadowości, kiedy to pewne decyzje zostają podjęte już na samym początku, a partycypacja jest jedynie formalnością. Potrzeba transparentności w projektach podwórkowych wynikała z obserwacji początkowej fazy procesu, a potem refleksji względem osiągniętych efektów końcowych. Wyzwaniem dla mieszkańców z podwórek w Krakowie, Kaliszu (Jabłkowskiego), Gdańsku (Strajku Dokerów) okazał się brak przedstawienia i uzgodnienia występujących ograniczeń realizacji projektu. Jest to istotne z perspektywy mieszkańców wobec uzyskanego efektu końcowego, odbiegającego w pewnych zakresach od ustaleń wypracowanych w trakcie partycypacji. W przypadku projektów rewitalizacji część ograniczeń w pierwszej kolejności wynika wprost z zapisów dokumentów planistycznych (MPZP, SUiKZP), zasad ochrony konserwatorskiej oraz uwarunkowań własnościowych. Kolejnym istotnym kryterium jest zasób finansowy na realizację projektu, czyli zapoznanie mieszkańców na wstępie z dysponowanym budżetem oraz tym, jakie działania i kiedy w sposób realny będzie można dzięki temu osiągnąć. Brak informacji na temat planowanych działań, stopnia realności ich wdrażania wspólnie z rozpalonymi nadziejami mieszkańców mogą łatwo obrócić się w postawę nieufności, a w efekcie niechęci do angażowania się w następne działania:

Ludzie na początku powiedzieli, po co nam podwórko, tak, jak my mamy odrapaną, starą, brzydką klatkę schodową, my mamy brudno w mieszkaniach. Trzeba by było oprócz skupienia się na działaniach podwórkowych słuchać tych mieszkańców i spróbować im pomóc w innych aspektach ich życia na tym terenie [przedstawicielka UM w Gdańsku].

Dyskusja i podsumowanie

Powyższy artykuł pozwolił na identyfikację wykorzystywanych mechanizmów partycypacyjnych w projektach podwórkowej rewitalizacji oraz analizę prawidłowości występujących w ich zastosowaniu. Drugie pytanie badawcze pozwoliło na wskazanie najważniejszych cech partycypacji sąsiedzkiej w rewitalizacji podwórek miejskich. Analiza mechanizmów potwierdziła pewną prawidłowość w stosowanej sekwencji: od informowania, poprzez planowanie, do implementacji. Za najważniejsze cechy charakterystyczne dla tego rodzaju procesów

społecznych autorka uznaje: rolę mieszkańca, otwartość na wsparcie zewnętrzne, elastyczność, reprezentatywność oraz transparentność. Powyższe cechy są istotne z perspektywy osiągnięcia konkretnych efektów rewitalizacyjnych. Miśkowiec i Masierek (2022) podkreślają dwa zasadnicze rodzaje efektów osiąganych podczas projektów podwórkowej rewitalizacji: 1) wprowadzenie zmian przestrzennych o charakterze estetyczno-infrastrukturalnym oraz 2) wprowadzenie zmian w przestrzeni przy równoczesnej aktywizacji lokalnej społeczności. Drugi rodzaj efektów obejmuje nie tylko przemiany o charakterze estetycznym, ale przede wszystkim społecznym w postaci aktywizacji lokalnej społeczności, wyłonienia lokalnych liderów, podejmowania oddolnych inicjatyw, przejęcia odpowiedzialności za przestrzeń wspólną. W ten sposób podwórkowa rewitalizacja nie prowadzi jedynie do tymczasowej odnowy przestrzeni sąsiedzkiej, ale do trwałej transformacji funkcjonowania społeczności lokalnych, odnawiając więzi sąsiedzkie oraz angażując do wspólnych działań podwórkowych podejmowanych przede wszystkim z inicjatywy samych mieszkańców (Lawson, Kearns 2010).

Elementem wspólnym, łączącym analizę mechanizmów partycypacyjnych oraz cech partycypacji sąsiedzkiej, jest przyjęta rola mieszkańca w całym procesie. Poprzez przegląd analizowanych projektów podwórkowej rewitalizacji okazuje się, że najlepsze efekty osiągnięto w przypadkach, w których docelowo przyjęto rolę mieszkańca jako partnera i kluczowego lidera zmiany. Im większe zaangażowanie ze strony społeczności sąsiedzkiej, tym większa szansa na przejęcie inicjatywy i odpowiedzialności za wspólną przestrzeń. Aby jednak wypracować wspólne zaangażowanie, potrzebne jest nastawienie na budowanie relacji partnerskich wśród mieszkańców tworzących społeczność sąsiedzką oraz otwartość na współpracę z przedstawicielami urzędu, organizacją pozarządową, instytucją kultury czy naukowcami. Jest to zbieżne z nowym podejściem teoretycznym odnoszącym się do pojęcia koprodukcji, które podkreśla potrzebę zaangażowania obywateli w tworzenie zarówno wiedzy, jak i decyzji planistycznych (Voorberg i in. 2015). Okazało się, że relacja partnerska oparta na wzajemnym zaufaniu, otwartości i wspólnym działaniu przejawiała się w tych projektach, w których mechanizmy partycypacyjne stwarzały przestrzeń na przejmowanie roli liderów przez mieszkańców, współdecydowanie oraz wspólną kreację. Najbardziej zaawansowaną formę aktywnego zaangażowania mieszkańców wprowadzono w Olsztynie, gdzie na poszczególnych etapach partycypacji mieszkańcy jako grupa sąsiedzka przy wsparciu urzędu i organizacji pozarządowej sami inicjowali udział w projekcie, zajmowali się poinformowaniem innych sąsiadów, udziałem w warsztatach oraz wykonaniem prac podwórkowych i zarządzaniem dostępnym budżetem. Nieco niższy poziom aktywnego zaangażowania mieszkańców przyjęto w projektach w Bytomiu, w Kaliszu oraz w Gdańsku, jednak w tych przypadkach ważnym aspektem okazała się zależność, na ile osiągnięta partycypacja sąsiedzka była reprezentatywna, elastyczna i transparentna. W pozostałych projektach (w Krakowie, w Gorzowie Wielkopolskim) stosowano tradycyjne podejście konsultacyjne, które w niewielkim stopniu uwzględniało wykorzystanie mechanizmów aktywnego udziału mieszkańców w tworzeniu zmian w przestrzeni.

Wyniki przedstawione w artykule mogą posłużyć do dalszego rozwoju badań nad partycypacją społeczną w rewitalizacji miast oraz zagospodarowaniem przestrzeni sąsiedzkich. Refleksje autorki mogą być źródłem informacji dla badaczy zajmujących się podobnymi zjawiskami w ramach dyscyplin geografii społecznej, gospodarki przestrzennej oraz socjologii, a także dla decydentów lokalnych samorządów inicjujących kolejne działania rewitalizacyjne w przyszłości.

Finansowanie

Badania były finansowane przez Narodowe Centrum Nauki w Polsce (grant nr 2019/33/N/HS4/01670).

Literatura

- Arnstein S.R. 1969. A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4).
- Arvai J.L. 2003. Using risk communication to disclose the outcome of a participatory decision-making process: Effects on the perceived acceptability of risk policy decisions. *Risk Analysis: An International Journal*, 23(2): 281–289.
- Babbie E. 2008. *Podstawy badań społecznych*. PWN, Warszawa.
- Brown G., Chin S.Y.W. 2013. Assessing the effectiveness of public participation in neighbourhood planning. *Planning Practice and Research*, 28(5): 563–588.
- Butterfoss F.D. 2006. Process evaluation for community participation. *Annual Review of Public Health*, 27(1): 323–340.
- Domański B., Gwosdz K. 2010. Spojrzenie na problemy rewitalizacji miast w Polsce. [W:] Z. Ziobrowski, W. Jarczewski (red.), *Rewitalizacja miast polskich – diagnoza*. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Donderowicz M., Głównyński M., Wronkowski A. 2016. Partycypacja społeczna w rewitalizacji – rola stowarzyszeń lokalnych na przykładzie Poznania. *Problemy Rozwoju Miast*, 4: 41–51.
- Drazkiewicz A., Challies E., Newig J. 2015. Public participation and local environmental planning: Testing factors influencing decision quality and implementation in four case studies from Germany. *Land Use Policy*, 46: 211–222.
- Falanga R. 2020. Formulating the success of citizen participation in urban regeneration: Insights and perplexities from Lisbon. *Urban Research & Practice*, 13, 5: 477–499.
- Ferreira V., Barreira A.P., Loures L., Antunes D., Panagopoulos T. 2020. Stakeholders' engagement on nature-based solutions: A systematic literature review. *Sustainability (Switzerland)*, 12(2): 640.
- Fung A. 2006. Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66: 66–75.
- Idlöf-Gunnarsson A., Öhrström E. 2010. Attractive “quiet” courtyards: a potential modifier of urban residents' responses to road traffic noise? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 7(9): 3359–3375.
- Hałat P. 2010. Instrumenty partycypacji społecznej w lokalnych programach rewitalizacji miast w Polsce. [W:] K. Skalski (red.), *O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane*. Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków, s. 127–155.
- IAPP 2007. IAP2 spectrum of public participation.
- Innes J.E., Booher D.E. 2004. Reframing public participation: strategies for the 21st century. *Planning Theory & Practice*, 5(4): 419–436.
- Jarczewski W., Huculak M., Janas K. 2013. *Rewitalizacja podwórek*. Kompendium. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Kleinschroth F., Kowarik I. 2020. COVID-19 crisis demonstrates the urgent need for urban greenspaces. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 18(6): 318.

- Kotus J., Sowada T. 2017. Behavioural model of collaborative urban management: extending the concept of Arnstein's ladder. *Cities*, 65: 78–86.
- Krysiński D., Banaś J. 2017. Wrocław. Wejście od podwórza. Raport ewaluacyjny projektu.
- Lawson L., Kearns A. 2010. Community Engagement in Regeneration: Are We Getting the Point? *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(1): 19–36.
- Lerner J. 2014. *Urban acupuncture*. Island Press, Washington, DC.
- Li X., Zhang F., Hui E.C.M., Lang W. 2020. Collaborative workshop and community participation: A new approach to urban regeneration in China. *Cities*, 102: 102743.
- Meyer C.B. 2001. A Case in case Study Methodology. *Field Methods*, 13(4): 329–352.
- Miśkowiec M., Gorczyca K.M. 2018. Public participation in local regeneration programmes in Poland: case study of Olkusz. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 7(4): 44–60.
- Miśkowiec M., Masierek E. 2022. Factors and levels of community participation using the example of small-scale regeneration interventions in selected neighbourhood spaces in Polish cities. *Urban Research & Practice*, 1–25.
- Parés M., Bonet-Martí J., Martí-Costa M. 2012. Does participation really matter in urban regeneration policies? Exploring governance networks in Catalonia (Spain). *Urban Affairs Review*, 48(2): 238–271.
- Raszka B., Zienkiewicz A., Kalbarczyk R., Kalbarczyk E. 2014. Revitalization of urban courtyards in Wrocław (southwestern Poland). *Polish Journal of Natural Sciences*, 29(3): 225–237.
- Reed M.S., Vella S., Challies E., de Vente J., Frewer L., Hohenwallner-Ries D., van Delden H. 2018. A theory of participation: what makes stakeholder and public engagement in environmental management work? *Restoration Ecology*, 26: 7–17.
- Risse T. 2004. Global governance and communicative action. *Government and Opposition*, 39(2): 288–313.
- Rosen J., Painter G. 2019. From Citizen Control to co-production: Moving beyond a Linear Conception of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 85(3): 335–347.
- Rowe G., Frewer L.J. 2004. Evaluating public-participation exercises: a research agenda. *Science, Technology & Human Values*, 29(4): 512–556.
- Rowe G., Frewer L.J. 2005. A typology of public engagement mechanisms. *Science, Technology & Human Values*, 30(2): 251–290.
- Sagan I., Grabkowska M. 2012. Urban regeneration in Gdańsk, Poland: Local regimes and tensions between top-down strategies and endogenous renewal. *European Planning Studies*, 20(7): 1135–1154.
- Sim D. 2019. *Soft City: Building Density for Everyday Life*. Island Press.
- Skanavis C., Koumouris G.A., Petreniti V. 2005. Public participation mechanisms in environmental disasters. *Environmental Management*, 35(6): 821–837.
- Teernstra A.B., Pinkster F.M. 2016. Participation in neighbourhood regeneration: Achievements of residents in a Dutch disadvantaged neighbourhood. *Urban Research & Practice*, 9(1): 56–79.
- White S.C. 2011. Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*, 6(1): 6–15.
- Voorberg W.H., Bekkers V.J., Tummers L.G. 2015. A systematic review of co-creation and co-production: Embarking on the social innovation journey. *Public Management Review*, 17(9): 1333–1357.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 485).
- Wtyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020. Minister Rozwoju, MR/H 2014-2020/20(2)08/2016.

Participatory mechanisms and features of community participation in the regeneration of urban courtyards in Poland

Abstract: The growing need to support urban areas facing an accumulation of different problems has resulted in the search for solutions through the regeneration process. The current direction of the urban regeneration policy indicates the necessity for the local community to participate in the decision-making process. For this aim, public participation is used as one of the crucial elements of the regeneration process. Until now, the regeneration undertakings have mostly concerned the devel-

opment of public spaces, areas attractive for tourists or post-industrial areas. Unfortunately, in large urban agglomerations, access to micro semi-public spaces devoted directly to the local community is usually limited. The small semi-public spaces are the ones that have the potential to create a local network of places where recreation and neighborhood activities can take place. The community participation in the redevelopment of the urban courtyard spaces creates opportunities not only to improve the quality of their lives but also to renew the degraded urban areas. Therefore, the purpose of the article is to identify the occurring regularities and differences in the applied participatory mechanisms, as well as to indicate and explain the influence of the most important features of community participation on the achieved effects of regeneration of urban courtyards. The study was conducted considering 17 locations of courtyards in six Polish cities. The research primarily used qualitative research methods such as in-depth interviews and field observations. The results indicate such mechanisms and features of the participation process that contributed not only to the achievement of spatial-functional effects, but primarily social effects such as integration and activation of the neighborhood community and the grassroots assumption of initiative and responsibility for the common space.

Key words: participation, urban regeneration, urban courtyard, participatory mechanisms